

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Vasario 16-oji šiandien

Vasario 16-oji po dvidešimt penkerių laisvės metų. Kokia ji šiandieną, mūsų valstybingumo šventę? Kuo galime didžiuotis? Kuo galime pasitikėti? Ką galime rodyti kaip pavyzdį?

Lietuvoje daug puikių žmonių, kurie savo patriotizmą ne žodžiais, o darbais įrodo, daug gražių ir reikšmingų iniciatyvų, pagaliau – stipraus noro būti Europos, įkūnijančios ilgametės kultūros tradicijas ir vertybes, dalimi, ir ne pakraščiu, ne provincija. Tačiau ar šiandien visuomenė, kurią sudaro ne tik šioji tvirta ir garbinga žmonių padermė, tačiau ir silpnieji, atstumtieji, pamirštieji, trapieji – ar visuomenė ilgai išlaikys pasitikėjimą savo valstybe? Juk valstybę atstovauja, ją reprezentuoja, kaip ir pridera, politikai ir valstybinės institucijos. O ar mes galime pasitikėti savo institucijomis ir savo politikais?

Pavyzdys – ką tik pasibaigęs V. Uspaskicho teismas, trukęs bene dešimtį metų ir pateikęs išvadą, kad kaltinamasis nekaltas. V. Uspaskichas jaučiasi kaip feniksas, pakilęs iš pelenų. Panašu, kad taip jaučiasi ir jo bendrapartiečiai – V. Gapšys, visuomet arogantiškai pabrėžiantis, koks jis esąs puikus teisininkas, kai reikia įrodinėti, kad sniegas yra ne baltas, o juodas. Arba Darbo partijos skirtai ministrei pavaldi labdaros organizacija, kuri net vargšus apvogė, pirkdama miltus ir kitus labdaros produktus dukart brangesne nei rinkos kaina. Argi begalima pulti žemiau? Arba pasitikėti tokia organizacija?.. Tokia partija?..

Sveikatos apsaugos ministrė pateikė prašymą atsistatydinti dėl paimto kyšio. Nacionalinės žemės agentūros vadovė (darbietė) turėjo atsistatydinti, nes buvo pagauta girta už vairo. Švietimo ir mokslo ministrės (darbietės) kompetencija kelia smarkių abejonių, apie viešą jos kalbėjimą nėra ko ir kalbėti – regis, ši dovana nei jai, nei poniai Grauzinienei neduota, kaip ir buvusiai ūkio ministrei B. Vėsaitei. Šios ponios savo pasisakymais neretai pralinksmina ir internautus, ir žurnalistus – jeigu žiūrėtum į jas kaip į šou dalyves, būtų juokinga, bet kai žinai, jog tai valstybę reprezentuojančios personas, noras juoktis praeina.

Valstybę reprezentuoja ir jos jaunimas. Yra kuo džiaugtis, tačiau galbūt daugiau reikėtų nerimauti: tyrimai rodo, kad didelės dalies aukštųjų mokyklų studentų raštingumas yra menko, jeigu ne tragiško lygio. Taigi ar verta didžiuotis, kad pagal švietisoliaidinio interneto ar technologijų parametrus pirmaujame pasaulyje, o atsiliekame pagal raštingumo lygį?.. (Pastebiu tai ir PK konkurso metu, kai skaitau jaunų žmonių rankraščius: šlubuoja rašyba, gramatika, sintaksė, blanki kalba). Tai liudija, kad gimtajai kalbai ir literatūrai skiriamas tikrai nepakankamas dėmesys, o pagal valandų skaičių gimtajai kalbai velkamės pasaulio uodegoje, lenkiami netgi trečiųjų pasaulio šalių.

Visa tai, turint omeny ir išorines grėsmes, nedžiugina ir nenuteikia optimistiškai. Valstybei kaip niekada reikia tvirtumo. Žmonių pasitikėjimo. Orumo ir sąžiningumo. Jeigu šito nebus, Vasario 16-oji bus tik fasadinė šventė – viena iš tų, kurios metu pasakoma daug nieko nereiškiančių, patetiškų žodžių, kurių niekas neprisimena.

Renata Šerelytė

Viliaus Mačiulaičio nuotr.

SKAUSMO SKUNDAS

Už tatai, kad tave, tave viena tiktai
Nuo jaunųjų dienų aš mylėjau karštai,
Kad tau įkvėptas, amžinas giesmes po kojų
Iki šiol nenuilsdamas klojau ir kloju,
Kad kai pranašas tau atgimimą skelbiau
Ji už savo gyvybę pamilęs labiau!..
O, už tai tavo priešai manęs nepamėgo
Ir į aukštas angas, dantis grieždami, bėgo!
Deja, ten už aukštų, už galingų angų
Nuo Jugurtos laikų nesunku pirkt draugų:
Neburnok, kad lig šiolei ten viskas venale,
Betgi duota pakampių šmeižtams visa galia!..
Ir šitai kaip kareivis nelygioj kovojo
Be garbės ir be vardo tėvynėj laisvojo
Aš perblokštas ir vienas!.. O mano tėvynė?..
Gint ji savo sūnų kitados garbę gynė!
Bet dabar be garbės, be sostinės pati
Vien tik partijų partijoms dirva plati.

Maironis
1927.VIII.22

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Vasario 16-oji šiandien • **2-as psl.** Aldona Žemaitytė-Petrauskienė. Jo gelmė – Lietuva • **3-as psl.** Jūratė Ivanauskienė. Poeto Fausto Kiršos ir kitų rašytojų kūrybos ženklai Bernardo Brazdžionio rinkinyje • **4-as psl.** Algis Vaškevičius. Maironio lietuvių literatūros muziejaus 80-mečiui – dvylika įspūdingų parodų • **5-as psl.** Lidija Veličkaitė. Jubiliejinė muzika pulsuojančių paveikslų paroda • **6-psl.** Henrikas Algis Čigriejus. Eilėraščiai • **7-as psl.** Stanislovas Abromavičius. Sibire su Smetonos anūke (3) • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Miko Šileikio muziejus Zarasuose • Liudo Dovydeno sukaktis ir naujienos

Jo gelmė – Lietuva

Vytauto Antano Dambravos atminimui (1920–2016)

ALDONA ŽEMAITYTĖ-PETRAUSKIENĖ

Rašant apie ambasadorių Vytautą A. Dambravą, visų pirma reikia prisiminti Lietuvą, *tikinčiąją* Lietuvą, tokią tikėjimo tapsmą pradėjusią dar vyskupo Motiejaus Valančiaus laikais. V. A. Dambrava yra tarsi aidas iš anos Lietuvos. Tarsi strėlė, paleista kone prieš šimtmetį, kai būrėsi, formavosi, kūrėsi tai, ką šiandien vadiname idealistine, kuriančiąja, katalikiška visuomene...

Ta visuomenė pulsavo, tai išsižiebdama lyg kibirkštis, suliepsnodama, tai vėl prigesdama, nes buvo gyvas organizmas, o ne sustingusi dogma. XX amžiaus pirmoje pusėje būta daug gyvo, karšto tikėjimo Dievu, Lietuvos atsinaujinimu ir kūrimu, daug melstasi, aukotasi ir dirbta. Vytautas Dambrava gimė drauge su atkurtąja Lietuva. Kai 1920 m. gegužės viduryje įvyko Steigiamasis Seimas, tais pat metais birželio 10 d. tolimame gudų Babinčiūje gimė Vytautas Antanas Dambrava. Tėvai netrukus grįžo į atkurtą Lietuvą ir apsigyveno Utenoje. Čia tvirtėjo Dambravos šaknys (patriotiškoje ir religingoje šeimoje jis buvo vadinamas Antanuku). Ir mokykloje anuomet labiau nei šiais laikais buvo puoselėjamas patriotizmas ir pilietiškumas. Judri, artistiška, plastiška būsimio diplomato prigimtis buvo įstatyta į tradicines idealistinės visuomenės vėžes – tarnystė krikščioniškiems ir tautiškiems principams turėjo sudaryti žmogaus gyvenimo pamatą.

Utenos gimnazistas Vytautas Dambrava (čia jis pradėjo vadintis savo pirmuoju vardu) grojo, piešė, šoko, vaidino, rašė literatūrinius darbus ir tuo pačiu ruošėsi studijuoti teisę Vilniaus universitete. Kodėl ne meną, ne literatūrą? Teisė ir teisingumas yra tos pačios šaknies žodžiai. Teisingumo ir moralės sąvokų aiškinimasis vilioja tuos, kurie būna išauzginti idealizmo dvasia. O Vytauto idealizmą skatino ateitininkų sąjūdis, nuo pirmųjų gimnazijos klasių Dambrava jame dalyvavo, vėliau buvo jaunučių ateitininkų globėjas, o studijuodamas universitete tapo ateitininkų korporacijos „Justitia“ narys.

Teisingumą brutaliai pamynė bolševikų, paskui nacių ir vėl bolševikų okupacijos. Pirmasis bolševikmetis skaudžia tragedija smogė studentui Dambravai, nes Sibiro pragarai pasiglemžė visą jo šeimą. Veltui studentas blaškėsi Vilniaus geležinkelio stotyje 1941 m. birželio 15-tąją... Jo rankose liko tik žemėinis paltas, kurį iš gyvulinio tremiamųjų vagono padavė motina, pirmiausia galvodama apie liekantį sūnų. Motiną jis vėl pamatė tik po 36 metų Vilniuje, likus trims mėnesiams iki jos mirties. Gal tas epizodas su paltu buvo pirmoji sėkla vėlesnio ilgamečio nepailstančio pasipriešinimo bolševiki-

Vytautas Antanas Dambrava apdovanotas Ispanijos karaliaus rūmų ordinu.

„Draugo“ archyvo nuotr.

niam okupantui, kritusi į paruoštą dirvą?

Būdamas „Amerikos balso“ programų viršininku Lotynų Amerikai, Vytautas A. Dambrava parengė dramatinę radijo vaidinimą „Mažoji Sibiro maldaknygė“. Tekstą tam vaidinimui parašė urugvajietis Humberto Castellanos. Vienas Hollywoodo aktorius pavadino jį radijo perlu, o geriausias „Amerikos balso“ komentatorius, puertorikietis, parašė jam specialų įvadą. Keletą metų iš eilės vaidinimas buvo transliuojamas iš Washingtono į Pietų Ameriką. Jau būdamas diplomatinėje tarnyboje, Vytautas A. Dambrava prisimena, kaip vieną Kūčių naktį, prieš pat Bernelių Mišias, tūkstančiai tikinčiųjų išklausė „Mažosios Sibiro maldaknygės“ istoriją didžiulėje Šv. Jono Bosco bažnyčioje Karakase. Niekas tada pasaulyje nežinojo, kad šios maldaknygės iniciatorė ir viena iš pagrindinių autorių buvo mokytoja Adelė Dirsytė, Sibiro lagerių kankinė...

Vytautas A. Dambrava visą savo kūrybinį gyvenimą buvo JAV karjeros diplomatas ir tuo pačiu tarnavo Lietuvai bei jos laisvės bylai iki 1990-ųjų. O tiesiogiai Lietuvos diplomatijai – po 1990-tųjų. Kodėl tokia ištikimybė jį lydėjo visą gyvenimą? Juk galėjo kaip ir kiti panašaus likimo žmonės mėgautis gyvenimo teikiamais malonumais. V. A. Dambrava turbūt nebuvo asketas buityje, bet buvo asketas santykiuose su pavergtąja tėvyne. Tūkstančiai publicistinių ir kitokių tekstų, skirtų Lietuvos vardei išsaminti svetimtaučių galvose, – tarsi ne vieno žmogaus jėgoms įveikiama... Tam reikia sveikatos ir Dievo malonės. Visa tai V. A. Dambravai buvo duota.

Kartą jis man prasi-tarė su kartėliu balse: jeigu ką nors padarai, tai padarai tik vienas. Argi ne taip ir esti darančiojo gyvenime? Galbūt labiausiai tai tinka lietuviams, nes jie labai mėgsta tarpusavyje skaldytis, vaidytis, pavydėti ir neapkęsti. Ir V. A. Dambrava yra sulaukęs pavydo bei neapykantos, nors diplomato intucija ir gyvenimo patyrimas jam suteikė daugiau

draugų negu priešų.

„Visoje veikloje ši žmogų vedė gilus tikėjimas, energija spinduliuojas charakteris ir tvirta valia“, – sakė V. A. Dambravos bičiulis Venesueloje Feliksas Zubras. Jis taip apibūdino savo bičiulį Dambravą: „Jis man – tarsi elektrinis kulcosvaidis, kuris vietoje kulko šaudo žodžiais ir pataiko į taikinį“. Dar anksčiau, Miunchene, kolegos V. A. Dambravą pavadino „ugnies kamuoliu“ (*a ball of fire*).

Vytautas Dambrava daug nuveikė Lietuvai būdamas jau garbaus amžiaus ne tik Lotynų Amerikos regione, bet ir Ispanijoje. Tokį retą talentą davė Dievas šiam „ugnies kamuoliui“ iš Utenos... Projektai, sutartys, delegacijos, priėmimai ir t. t. Tik iš pirmo žvilgsnio tai primena šventišką bruzdesį. Iš tikrųjų – tai įtemptas, daug susikaupimo reikalaujantis darbas. Šalia jo: paskaitos, skirtos Lietuvai – Lietuvių Katalikų Mokslo akademijos suvažiavimuose, „Į laisvę“ fondo studijų savaitėse Lietuvoje ir Amerikoje. Tų paskaitų temos buvo jo gyvenimo pasaulėžiūros *alfa* ir *omega*. Teisingumas, idealizmas, moralė politikoje, rezistencija... Temos buvo apmąstomos iš gilumos, pasitelkiant prieškarinės Lietuvos idealistinės visuomenės autoritetus. „*Idealizmas yra taip stiprus, kaip stipriai yra išvystyta žmogaus asmenybė... Kas nori sėkmingai vykdyti idealus, tas turi blaiviai savo laiką suvokti, išsąmoninti, kokius uždavinius viršlaikinis idealas kelia gyvenamajam momentui*“. Tai mintys iš vieno V. A. Dambravos pranešimo. O iš kito: „*Tvirtai tikiu maldos galia*“.

Tikėjimo, moralės, politikos suderinamumas toli gražu duotas ne kiekvienam. Ambasadorius V. A. Dambrava mėgo sakyti, kad jis yra tik įrankis Dievo rankose, tik laidininkas, per kurį Kristus įpareigoja lietuvių tautą. O pareiga būna kieta, kaip I Kanto moralinis imperatyvas: „Tu privalai!“ Baugu, bet įveikiama. Ir kada atsitinka, kai aplink žmogų didėja tuštuma, jį palaiko pareiga. O garbė? Ji ateina arba neateina, tai ne taip jau ir svarbu.

Vytautui A. Dambravai, man rodos, garbės buvo atseikėta su kaupu. Kaip vieną pirmaujančių diplomatų jį vertino visas Amerikos diplomatinis korpusas. Taip pat ir ispanai. O Lietuvoje jis buvo apdovanotas trečio (1995 m.) ir antro (2000 m.) laipsnio LDK Gedimino ordinais. Su juo maloniai bendravo Europos, Amerikos, Azijos prezidentai ir karaliai. Tai nepastūmėjo jo į puikybę, nes jo gyvenimas buvo vientisas kaip monolitas.

Baigdamas šiuos pamąstymus, prisimenu vieno Vidurio Europos poeto mintį, kurią nusakyti galima taip: *žmonės eina per mano širdį, palikdami joje savo pėdsakus, o mirties visai nebijau, tik labai myliu gyvenimą...* □

„Ateities“ savaitgalis, 1995 m., Lemont, IL. Iš k.: dr. Kazys Ambrozaitis, Vytautas Dambrava ir Vytautas Narutis.

J. Kuprio nuotr.

Poeto Fausto Kiršos ir kitų rašytojų kūrybos ženklai Bernardo Brazdžionio rinkinyje

JŪRATĖ IVANAUSKIENĖ

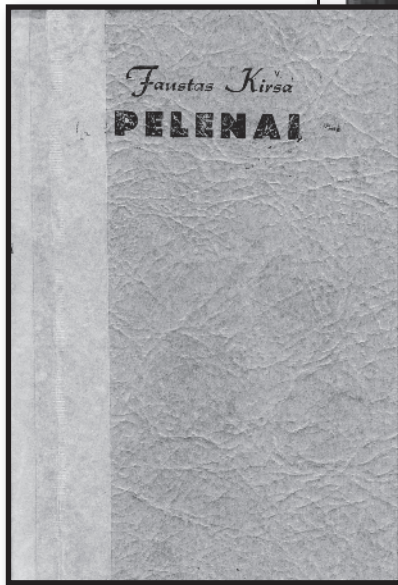
Prieš gerą dešimtmetį į Maironio lietuvių literatūros muziejų iš Californijos (JAV), Los Angeles mieste ant kalvelės stovinčio Aldonos ir Bernardo Brazdžionių namelio pargabentos kelios dešimtys dėžių, kuriose buvo saugiai sudėtas poeto Bernardo Brazdžionio archyvinis ir memorialinis palikimas. Įvairių rūšių vertybės imtos tvarkyti, rūšiuoti, sisteminti. Vertingas rinkinys nėra uždaras – juo domisi rašytojai, literatūros tyrinėtojai, studentai. Ir šiaip muziejininkai linkę pasidžiaugti unikaliais eksponatais, publikuoti apie tai straipsnius, skaityti paskaitas ir pranešimus.

Susisteminta, suregisturuota ir aprašyta per 17 tūkstančių eksponatų, dalis jų paskelbta virtualioje erdvėje. Jau galima džiaugtis ir tuo, kas yra padaryta, ir tuo, kas nustebino tvarkant įvairų, unikalių eksponatų garsėjantį muziejaus rinkinį. B. Brazdžionio rinkinyje daugybė įdomių, nematytų archyvalių tikriausiai yra dėl to, kad pats poetas 1940–1944 metais darbavosi Maironio namuose, buvo pirmasis šių namų vadovas ir, turėdamas muziejinio darbo patirties, puikiai suprato rankraščio, laiško, knygos vertę, žinojo, kas yra eksponatas. Jis išsaugojo ne tik kūrybinius rankraščius, laiškus – išsaugoti ir pasitraukimo iš Lietuvos dokumentai, traukinio bilietas, įvairūs emigracijos į JAV dokumentai, anketos, kortelės, kvitai, vertingi įvairių dailininkų paveikslai, ekslibriai.

Muziejininkams ir literatūros tyrinėtojams visuomet įdomus B. Brazdžionio epistolinis palikimas, išlikę per dešimt tūkstančių laiškų – susirašinėjimas su rašytojais, mokslininkais, kultūros sričių specialistais, aktorais, dailininkais, giminačiais, bičiuliais... Gvildenamos įvairiausios temos – Lietuvių rašytojų draugijos veikla, premijų skyrimo peripetijos, kūrybos reikalai, lietuvių kultūros ir kalbos išlaikymo išeivijoje problemos, kartais – asmeniniai santykiai ar bėdos. Skaitant laiškus aiškėja, su kuriais rašytojais bendrauta artimiau, atviriau, su kuriais – tik dalykinėmis temomis. Nesunku suprasti, jog rašytojai pasitikėjo žurnalo „Lietuvių dienos“ redaktoriumi B. Brazdžioniu, siūsdavo kūrinis ne tik publikuoti žurnale – dažnai klausdavo patarimo, ar verta išleisti knygą, prašydavo ją redaguoti. Kartais Brazdžioniui tekdavo muziejininko dalia – ilgus metus saugoti patikėtus rankraščius, dokumentus, rūpintis, kad jie patektų į tinkamas rankas ar institucijas.

B. Brazdžionis 1955–1972 metais buvo žurnalo „Lietuvių dienos“ vyriausiasis redaktorius ir rinko tekstus linotipu, šio amato išmoko dar gyvendamas Bostone. Išėjęs į pensiją, ir toliau padėjo „Lietuvių dienas“ leisti, jose bendradarbiavo. „Lietuvių dienos“ – JAV lietuvių mėnesinis iliustruotas tautinės pakraipos žurnalas, 1950–1992 m. leistas Los Angeles. Didelį dėmesį žurnalas skyrė lietuvių literatūrai, buvo publikuojami ne tik išeivijoje gyvenusių autorių kūriniai, minimos jų sukaktys, svarbiausi literatūrinio gyvenimo įvykiai. Žurnale minėti ir Lietuvoje gyvenę, kūrę menininkai. Žurnalo literatūros redaktoriumi dirbo rašytojas Juozas Tininis, rekomendavęs „Lietuvių dienų“ leidėjui Antanui Skiriui B. Brazdžionį vyriausiuoju redaktoriumi. J. Tininis ir B. Brazdžionis – artimi vienmečiai bičiuliai, kolegos, Dailių menų klubo stegėjai, nariai (kaip B. Brazdžionis mėgdavęs vadinti – šanariai). Netikėtą J. Tininio žūtį Brazdžionis skaudžiai išgyveno, rūpinosi savo bičiulio archyvinio ir literatūrinio palikimu, dalis archyvalių buvo perduota Rokiškio krašto muziejui, dalis liko ir paties redaktoriaus Brazdžionio žinioje

– rankraščiai, mašinraščiai, įvairūs dokumentai. Taip kartu su Brazdžionio palikimu į Maironio lietuvių literatūros muziejų pateko rašytojo Juozo Tininio archyvo dalis, taip pat vertingi J. Aisčio, L. Andriekaus, B. Babrausko, G. Tulauskaitės, A. Gustaičio, S. Santvaro, Vydūno, J. Ereto, N. Mazalaitės, J. Krumino, M. Vaitkaus ir kitų rašytojų rankraščiai, nuotraukos. Tiesa, dalis senesnių Vokietijos laikotarpio rankraščių į Brazdžionio archyvą pateko sudarant ir redaguojant almanachą „Tremties metai“, išleistą Tiubingene 1947 metais.

Fausto Kiršos rankraštinės knygos „Pelenai“ titulinis puslapis

nio poemos „Nuo Birutės kalno“ vertimas į lietuvių kalbą, Jurgio Baltrušaičio eilėraščių vertimai, atskiri poemos „Pelenai“ eilėraščiai, publikuoti žurnale „Lietuvių dienos“, ir, didžiausiam nustebimui – ne išleista rankraštinė poemos trečioji knyga! Pirmosios dvi ironija ir sarkazmu persmelktos satyrinės poemos „Pelenai“ dalyb buvo išleistos Kaune 1930 ir 1938 metais. 1969 m. Vilniuje išleista F. Kiršos poezijos rinktinė „Pelenai“ (parengė Vytautas Kubilius). Pasirodo, Brazdžionis žinojo, kad F. Kirša ruošia naują, trečiąją poemos „Pelenai“ dalį, apie tai jie kalbėdavosi laiškuose. 1961 metų spalio penktąją Brazdžionis klausė: „Kada reiks pradėti ieškoti mecenato trečiajai Pelenų knygai išleisti?“ Po kelių dienų F. Kirša atsakė: „Trečioji knyga ‘Pelenai’ dar nėra susibėgę į mano išivaizduojamus rėmus. Kai ką reikia atimti, kai ką pridėti, kai ką taisyti. O dabar tokie Dievo duoti laikai, kad pragaro liepsnos daugiau reiskia negu rojus laelijos. ‘Pelenai’ gali palikti tolimesnėms dienoms. Mano supratimas gal bus aiškesnis.“

Tačiau už mėnesio, 1961 metų lapkričio 15 d. sudarytos knygos rankraščius jis paštu persiuntė Brazdžioniui į „Lietuvių dienų“ redakciją. Tą pačią dieną atskirai išsiųstas ir laiškas: „Pats išjudinai mane pabusti giesmei ir prakeikimui. Paskutiniai du žodžiai prieštarauja vienas kitam. O šių dienų gyvenimas ar nesikerta? Kertasi valanda valandai, širdis širdžiai, žodis žodžiui. Gyvename melu, o grožis plasnoja sava padaira. Joks diktatorius jo nepasmaugia, kaip jūros dugne gyvenančio gyvulėlio. Atominiai gasdinimai mane privertė greičiau padaryti „Pelenų“ nuorašą ir pasiųsti už 3 000 mylių Jums, gal tuo būdu jie išliks nesunaikinti. Ne egoistinis noras – nesunaikinti. O noras pagerbti žuvusius ir pamerkti pragarą. Skubu pasiųsti, kol megatoninės bombos nekrenta. Tai, ką aš sumėčiau „Pelenuos“, yra širdies sentimentai, nesivaduojant jokiais išmisalais, teorijomis ar pretenzijomis. <...> Kartais man patinka, ką nusakau ‘Pelenuos’; o kartais darosi net gėda, kad taip keikiuos ir taip monotoniškai. <...> Antrą knygą rašiau tik vieną savaitę. Taip atsitiko, kad reikėjo išsisemti, laisviau atsidusti. O trečia knyga gimė iš vargo pelenų, jau tikrų pelenų, dirbant

F. Kirša 1962 metais. Su dedikacija B. Brazdžioniui.

K. Daugėlos nuotr.

Tarp įvairios medžiagos – tuzinas poeto Fausto Kiršos įvairių laikotarpių nuotraukų ir pluoštas rankraščių: Mairo-

Amerikos ‘gerovės’ globoje, dulkes valant, pelenus žarstant, šiukšles garbinant dėl duonos kąsnio. <...> Taigi ‘Pelenus’ deponuoju pas Patį. Paskaityk. Nežinau, ar verta rodyti spaudai. Gal ką reikia visai išmesti, jeigu eiti į viešumą.” Išties, 1961-aisiais JAV oro pajėgos buvo nepaprastai arti atsitiktinio galingos termobranduolinės bombos detonavimo, F. Kirša prisipažino, jog tokie dalykai jį labai sukrėtė.

Brazdžionis rankraščius perskaitė, tačiau mecenatų F. Kiršos poemos „Pelenai“ trečiajai knygai nerado. O išleisti tikrai planavo, rankraščius sudėjo į spaustuvėje pagamintą kuklų aplanką su autoriaus pavarde ir knygos pavadinimu. Tikėtina, kad Maironio lietuvių literatūros muziejuje pagarbiai saugoma unikali rankraštinė knyga kada nors pasieks skaitytojus. Gal kiek nepelnytai yra užmirštas įdomus poetas, vertėjas F. Kirša, kuris pirmuosius eilėraščius „Ateityje“ paskelbė 1912 metais, o pirmąjį eilėraščių rinkinį „Verpetai“ išleido 1918 m. Dar prieš emigraciją F. Kirša darbavosi įvairiose literatūros, kultūros srityse: vertė kūrinius, redagavo leidinius, buvo vienas iš „Vilkolakio“ teatro steigėjų, rašė operų libretus. 1944 metais pasitraukė į Vokietiją, o 1949 metais emigravo į JAV, gyveno Bostone ir aktyviai dalyvavo literatūriniam lietuvių gyvenime, vertė kūrinius iš lenkų, rusų, vokiečių kalbų.

Išlikusiame Brazdžionio ir Kiršos susirašinėjime gausu įvairios informacijos – kalbasi apie kūrybą, tariai dėl publikacijų. Nesvetimi ir komplimentai, gražus sveikinimo žodis, pagarba vienas kito veiklai ir kūrybai. Tačiau F. Kiršos laiškuose daug liūdėsio ženklų, kurie leidžia manyti, jog gyventa sunkiai, darbas fabrike alino, buvo nuobodūs. 1957 metais rašo: „Dienos susilieja su naktimi, metai su metais, kaip ištisa fabriko juosta.” Kartais tarsi švysteli džiaugsmo, vilties kibirkstėlė: 1958 metų kalėdiniame sveikinime – viltingas pasvarstymas: „Gali įvykti, kad aš tikrai galiu atsidurti prie pacifiko. Pensininko kelias ir per lauką eina, ir ant kelmo atsisėdęs galiu duoną valgyti. <...> Aš pats kaip kaktusas – žaliuoju.” Kiek anksčiau – džiaugsmingas prisiminimas, jog J. Baltrušaitį vertė gyvendamas pas Pranę Lapienę.

Brazdžionis prašė F. Kiršos pagalbos, planuodamas paminėti „Lietuvių dienose“ Jurgį Baltrušaitį – publikuotas straipsnis ir F. Kiršos verstis J. Baltrušaičio eilėraščiai; ne kartą publikuotos poemos „Pelenai“ ištraukos. 1961 metų antrajame žurnalo numeryje iškiliai paminėta F. Kiršos 70-mečio sukaktis: publikuota poeto nuotrauka (fotografas K. Daugėla), fragmentai iš poemos „Pelenai“ trečiosios knygos ir Stasio Santvaro straipsnis apie jubiliatą lietuvių ir anglų kalbomis.

Pabaiga kitame numeryje

Maironio lietuvių literatūros muziejaus 80-mečiui – dvylika įspūdingų parodų

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Šiemet sukanka 80 metų, kai buvo įkurtas Maironio lietuvių literatūros muziejus Kaune. Muziejus prasidėjo nuo trijų poeto Maironio memorialinių kambarių name, kur jis gyveno Kauno Rotušės aikštėje, o dabar užima visą didelį pastatą, o jo ekspozitai aprėpia visą lietuvių literatūrą nuo raštijos pradžios iki šiandieninių kūrėjų ir įvykių. Įkuriant muziejų, kai pirmuoju jo direktoriumi buvo garsusis poetas Bernardas Brazdžionis, čia būta 1 200 Maironio kūrybinio ir memorialinio palikimo eksponatų – šiandien fonduose jų saugoma jau beveik 300 tūkstančių, ir didžiulę dalį sudaro išeivijos rašytojų rinkiniai.

Pradėdama jubiliejinius metus, dabartinė muziejaus direktorė rašytoja Aldona Ruseckaitė, ką tik išrinkta įsimintiniausia 2015-ųjų metų Kauno menininke, pristatė pirmąją iš dvylikos parodų, kurios kas mėnesį bus surengtos Maironio muziejuje. 27-erius metus muziejui vadovaujanti A. Ruseckaitė džiaugėsi, kad pavyko parengti įdomų Lietuvos kultūros tarybos remiamą projektą „Istorija, verta muziejaus“, kuris leis geriau susipažinti su šio muziejaus lobynais ir pristatyti juos plačiajai visuomenei.

„Muziejaus lankytojai kartais net neįsivaizduoja, kokią didelį darbą tenka atlikti mūsų darbuotojoms, kai kiekvieną dieną jos susėda aprašyti, suinventorizuoti ir įkainoti naujus eksponatus. Tai didžiulis darbas, nes tų eksponatų gauname labai daug, ypač didelės siuntos ateina iš mūsų išeivijos kūrėjų. Kai Vilniuje buvo uždarytas rašytojų memorialinis muziejus, viskas taip pat atiteko mums. Mums svarbus kiekvienas eksponatas, bet labai svarbūs ir lankytojai, dėl kurių stengiamės ir dirbame, nes be lankytojų ir muziejus būtų nereikalingas“, – sakė A. Ruseckaitė.

Jubiliejinių parodų ciklas pradėtas pirmąją paroda „Seniausi muziejaus eksponatai“, kurią susirinkusiems pristatė Seniausios literatūros skyriaus vedėja Audronė Gedutienė. Sten-

duose lankytojai galėjo pamatyti pačią seniausią ir itin retai rodomą knygą – čia saugomą Trečiąją Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Statutą, kuriame buvo surašytos bajorų teisės ir privilegijos. Jis parašytas senąja slavų kalba, dalis teksto – lotynų kalba. Knyga išspausdinta 1588 metais Vilniuje karališkojo spaustuvininko Leono Mamoničiaus spaustuvėje. Statutas su išlikusiais 305 lapais, įrištas į puošnius rudus odos viršelius, 2002 metais restauruotas. Pats Statutas Lietuvoje galiojo net iki 1840 metų.

A. Gedutienė įdomiai papasakojo ir apie kitas senąsias knygas – Konstantino Sirvydo „Trijų kalbų žodyną“ (1713), Mykolo Kazimiero Sarbievijaus poezijos rinktinę „Carmina“ (1791), Adomo Šimelpenigio giesmyną „Apie Kristaus užgimimą“, lenkų kalba 1881 metais išleistą Adomo Mickievičiaus „Poną Tada“. Parodą papildė ir nežinomo XIX a. dailininko Liudviko Rėzos paveikslas.

Muziejaus jubiliejui skirtas plakatas

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Seniausi muziejaus eksponatai.

„Muziejaus fondai nuolat pasipildo naujais retais ir įdomiais eksponatais, tad jau galime pasidžiaugti, kad netrukus gausime ir už trečiąją LDK Statutą senesnę leidinių – Venecijoje 1545 metais išleistus šv. Augustino raštus lotynų kalba, kurie pas mus pateks iš Jono Aisčio memorialinės bibliotekos“, – sakė muziejininkė.

Muziejaus kuratorė Deimantė Cibulskienė, rengusi šį projektą, sakė, iš pradžių sumanymų buvo dar didesnių – planuota įrengti virtualųjį kambarį, kuris užimtų visą sieną ir atsiųstų vos tik įėjus į salę, tačiau dėl lėšų trūkumo to buvo atsisakyta. Labai svarbu yra tai, kad muziejaus sukačiai, kuri minima birželio 28-ąją, bus

baigti Maironio buto restauravimo darbai, kurie jau ilgokai užsitęsė. Dabar statybininkai, restauratoriai intensyviai dirba, ir jau vasarą visi lankytojai pamatys aštuonis memorialinius Maironio kambarius.

Vasario mėnesį lankytojai pamatys naują parodą, kurioje bus pristatomi lietuviškos spaudos draudimo metai nuo 1864 iki 1904-ųjų. Išstisus keturis dešimtmečius buvo naudojama *graždan-ka* – lietuviški žodžiai, rašomi kirilica. Knygos iš Rytų Prūsijos į Lietuvą buvo gabenamos knygnešių nelegaliai, slepiamos įvairiausiais būdais. Parodoje bus eksponuojama itin įdomi poeto, kunigo Antano Vienažindžio turėta XV amžiaus italų dailininko Rafaelio „Madonos“ kopija, sukurta XIX amžiuje – po jo žalvario papuošimais būta dvigubų rėmų, kur slėpti lietuviški laikraščiai ar plonos knygelės.

Kovą muziejuje bus galima pamatyti rankraštines knygas, tarp kurių ir viena seniausių dar 1705 metais žąsies plunksna parašyta maldaknygė lenkų ir lotynų kalbomis. Išlikusios ir Vokietijos *dipukų* stovyklose parašytos rankraštinės knygos – B. Brazdžionio „Svetimi kalnai“ (1944), Alfonso Nykos-Niliūno „Praradimo simfonijos“ (1945) bei kitos. B. Brazdžionio archyve atrasta ir originali Fausto Kiršos rankraštinė knyga „Pelenai“, kurią jam 1961 metais atsiuntė autorius

Nukelta į 8 psl.

Maironio lietuvių literatūros muziejus Kaune

Jubiliejinė muzika pulsuojančių paveikslų paroda

LIDIJA VELICKAITĖ

Vienoje iš aštuonių Lietuvos dailininkų sąjungai priklausančių galerijų „Arka“ 2016 m. sausio 19 d. buvo atidaryta dailininko grafiko, dizainerio, dailės pedagogo Kęstučio Petro Ramono jubiliejinė paroda. Ši galerija yra viena didžiausių Vilniuje, įsikūrusi XVI a. Bazilijonų vienuolyno architektūriniame ansamblyje, esančiame sostinės senamiestyje. Ją sudarančios šešios parodų salės užima 500 kvadratinį metrų. Dailininko Kęstučio P. Ramono jubiliejinėje parodoje eksponuojami dabartiniai ir ankstesni nuo 1967 m. sukurti darbai: šilkografijos, litografijos, ofortų ir monotipų atspaudai, įvairios technikos piešiniai, mišrios technikos spalvoti darbai. Dailininko kūrybos bagažas apima ir kitas sritis: aliejinę ir akrilo tapybą, ekslibrisai, kaligrafiją, dizainas. Būdingas įvairiapusiškumo siekis, intelektualus smalsumas pasireiškia ne tik dailininko kūrybos sričių gausa, bet ir stilistiniais bandymais ieškoti naujų krypčių ir estetinių raiškos įvairovių. Jubiliejinė paroda, skirta dailininko Kęstučio P. Ramono 80-ties metų sukakčiai, 60-ties m. kūrybinei veiklai, 30-čiai personalinių parodų, 40-ties m. dailės pedagogo darbui atminti. Dailininkas išugdė 1 000 mokinių, kurių daugelis tapo dailininkais ir dizaineriais.

Atidarydama parodą galerijos „Arka“ direktorė Dovilė Lina Tomkutė-Veleckienė, buvusi dailininko K. P. Ramono mokinė, pasakojo, kaip dėstytojas stropiai mokė piešimo meno. Ir mokė daug ko: kompozicijos, braižybos, šrifto ir kokių tik įmanoma grafinių gudrybių. Nors praėjo ne viena dešimtis metų, visada, kai Dailininkų sąjungoje susitinka savo mokytoją, direktorei atrodo, kad jis išlikęs toks pat žvalus kaip ir anksčiau. Ji džiaugėsi matydama, kad į dailininko K. P. Ramono parodą susirinko daug jo bendraminčių menininkų, kolegų, nemažai mokinių iš Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos kartų (dailininkas dėstė M. K. Čiurlionio menų mokykloje, šiai mokyklai sukūrė emblemą). Jai malonu, kad pavyko tinkamu laiku, jubiliejaus išvakarėse, atidaryti parodą, kurioje – daugybė dailininko meno sričių. Visa tai rodo, kiek daug dailininkas per visą gyvenimą yra nuveikęs ir su kiek daug dailės krypčių susilietęs. Direktorė dar kartą priminė, kad K. P. Ramonas mokė ne tik meno, bet ir pačių meno pagrindų, mokė bendravimo kultūros, už tai mokiniai nepaprastai jam dėkingi. Kalbėdamas per įvairius Dailininkų sąjungos renginius, dailininkas taip pat sugebėdavo pamokyti, patarti. Vidinė kultūra, gebėjimas rasti tinkamus žodžius, konfliktinėse situacijose išlaikyti tinkamą toną – visa tai sutelpa dailininko K. P. Ramono širdyje.

Dailininkų sąjungos pirmininkė Edita Radvilavičiūtė-Utarienė padėkojo galerijos „Arka“ direktorei Dovilei, kuri pasisiūlė ir su entuziazmu ėmėsi rengti dailininko K. P. Ramono parodą. Kiekvienais metais Dailininkų sąjungos taryboje vyksta diskusijos, nes dailininkų, norinčių surengti parodas, yra daug. Kiekviena galerija turi tam tikras kryptis ir jomis vadovaujasi. Direktorė ėmėsi šio didžiulio darbo ir padėjo dailininkui K. P. Ramonui suorganizuoti parodą. Daug metų pažįstanti dailininką K. P. Ramoną, pirmininkė žavisi ne tik šio žmogaus kūryba, dailės darbais, bet ir jo dvasiniu pasauliu, jo meile žmonėms. „Kiekvienas menininkas kuria pagal savo pašaukimą, pagal savo supratimą, vienam pavyksta geriau, kitam blogiau“, – kalbėjo grafikė Ramunė Vėliuvienė. Kai ji, dar jauna grafikė, įstojo į Dailininkų sąjungą, Kęstutis Ramonas buvo grafikos sekcijos pirmininkas. Per buvusią Kultūrinių ryšių su užsienio šalimis draugiją pirmininkas sudarydavo grafikos darbų kolekcijas, kurios buvo vežamos į įvairias Europos šalis, kuriose draugija reprezentuodavo Lietuvos kultūrą. Per Lietuvos dailės kombinatą Vilniuje pirmininkas skatindavo, kad būtų perkami jaunųjų dailininkų kūriniai (Lietuvos dailės kombinatai priklausė Dailės fondui, kuris turėjo 18 parduotuvių visoje Lietuvoje). Tai buvo didžiulė parama laisviesiems menininkams, nes norint jais

K. P. Ramonas. Veisiejų uosis. Spalvota grafika, 2008

Kęstutis Petras Ramonas jubiliejinės parodos atidarymo metu

būti, taip pat reikėjo gerokai pakovoti už savo būvį. Tad Kęstučio Ramono dėka dailininkų darbų užsakymų atsirado gana daug, ir tai padėjo jauniems menininkams išgyventi. Dailininkė Ramunė Vėliuvienė labai dėkinga Kęstučiui Ramonui, kaip puikiam tuometiniam grafikos sekcijos pirmininkui, už tarpusavio bendravimo atmosferą ir visapusišką kūrybos sklaidą.

Dailininkas A. Stasiulevičius priminė, kaip jie abu su K. Ramonu atgimimo Lietuvoje metu važiojo į Lenkiją, kur susitiko su Punske, Seinuose gyvenančiais lietuviais, atvežta parodą ir mons. Kazimiero Vasiliausko pašventintą trispalvę vėliavą padovanojo lietuvių licėjui. Jie abu prisidėjo gelbstinti M. K. Čiurlionio galeriją Kaune, kai norėta ją uždaryti ir įsteigti ten revoliucionierių pagerbimo muziejų. Kovodamas su vietiniais rajono komite-

K. P. Ramonas. Senieji Trakai. Šilkografija, 1980

to vadovais, Kęstutis Ramonas taip pat prisidėjo išsaugant Šv. Gertrūdės bažnyčią Kaune, kuri buvo beveik sunaikinta, dalyvavo ir kitose kultūros ir architektūros gelbėjimo akcijose. Dailininkas A. Stasiulevičius apibūdina dailininką Kęstutį Ramoną visose situacijose visuomeniškai, pasiaukojantį, ir tai yra labai reta savybė.

Filosofas dr. Krescencijus Stoškus džiaugėsi dailininko K. Ramono pakviestas į šią puikią, stulbinančią parodą. Jis girdėdavo dailininką kalbant apie savo paveikslus, bet pamatęs savo akimis, negali net apibūdinti, ką jaučia, patekęs tarp tokių sedėvų. Ir kodėl tik dabar, po tiek metų sužinojo, kad yra toks nuostabus dailininkas Kęstutis Ramonas, kuriantis visai kitokį pasaulį. Filosofas atkreipė dėmesį į dailininko gebėjimą, kaip vertybę, sukurti mikro ir makro vaizdinių žaislą, praturtinantį kūrinių smulkiomis detalėmis. Iš arti pažvelgus netikėtai atsiskleidžia detalių ir faktūrų gausa. Kad ir „Veisiejų uosis“. Kiek ten viename medyje, kuriame atsiveria visas kosmosas, brangenbių ir kaip vienoje plokštumoje visa tai sutelpa. Į tai dailininkas K. Ramonas atsakė, kad daugelis dalykų, kurie supa mūsų gyvenimą ir ateitį, yra didžiulė mįslė, nes visi esame didelės paslapties dalelytė – mažos būtybės, ir visa, kas mus supa, yra labai sudėtinga. Mes nežinome, kodėl atėjome į šį pasaulį, kodėl tiek daug paslapčių. Patys turime siekti tobulėjimo ir pažinimo ieškant atsakymo į mūsų egzistencijos prasnę. Priminę paveikslą „Veisiejų medis“, dailininkas pasakojo kartą ėjęs paežerį ir pamatęs inteligentišką žmogų, sėdintį prie to uosio, esančio Veisiejuose netoli Druskininkų. Priėjęs paklausė žmogaus, ar jis žavisi ežeru. Žmogus atsakė, kad ne. Jis atskrido iš Amerikos, pamatė šitą medį ir suprato, kad verta buvo perskristi Atlantą, pabūti prie šito medžio ir pajusti nenusakomą palaimą. Dailininkas rekomenduoja nueiti prie Veisiejų uosio ir pabūti šalia, kaip ir prie Stelmužės ažuolo, į kurią visi žiūri kaip į stebuklą.

Vyriškis iš salės šūktelėjo, kad K. Ramonas labai puikiai skambina fortepijonu – dailininkas atsakė, kad jo tėvas grojo Biržų miesto orkestre „Fantazija“, namuose virkdydavo akordeoną, mandaliną ir grodavo visokiais kitokiais instrumentais. Vieną kartą tėvas padarė siurprizą sūnui, atvežęs į namus fortepijoną. Jaunasis Kęstutis prisidėjo prie instrumento ir pradėjo improvizuoti, tad tėvai nusprendė vaiką leisti į muzikos mokyklą. Ir nuo to laiko meilė muzikai išliko visam gyvenimui. K. Ramonas priminė pamatęs viename laikraštyje apie jį parašytą labai negatyvų straipsnį. Su straipsnio autore jis niekada nėra susitikęs ir jos nepažįstantis, tad iš kur paimta dailininką šmeižianti informacija. Taip, jis turi savo nuomonę apie modernųjį meną, bet demokratiškoje šalyje niekam neuždrausta ją turėti. Tad dailininkui kilo mintis Dailininkų sąjungoje, turinčioje neblogą salę, rengti autorinius vakarus, kuriuose būtų galima pabendrauti ir pasišnekėti įvairiomis temomis.

K. Ramonas džiaugėsi savo pedagogine veikla Nacionalinėje M. K. Čiurlionio menų mokykloje, kurioje skambėjo muzika ir gera buvo kartais nuo ankstyvo ryto iki vėlyvo vakaro bendrauti su nuostabiu mokytojų kolektyvu ir pačiais gabiausiais vaikais, surinktais iš visos Lietuvos. Dailininkas supažindindavo mokinius su Rytų šalimis (Indijos, Tibeto) išmintimi. Didysis bendravimas su visa klase būdavo įvairiose išvykose: Vokietijoje, Lenkijoje, Baltarusijoje, ne kartą lankėsi Ermitažo muziejuje Sankt Peterburge, pabuvojo Kryme. Jau baigdamas kalbą, K. Ramonas pastebėjo salėje mokytoją ekspertę Nijolę Karaškaitę. Kaip muzikos mylėtojas dailininkas žavisi jos pasiaukojimu paskirti savo gyvenimą vien muzikai. Nijolė Karaškaitė rengia įvairius muzikinius renginius, festivalius Lietuvoje ir užsienyje negaudama jokios vyriausybės paramos. Dažnai K. Ramonas dovanoja savo paveikslus mokytojos rengiamų festivalių konkursų prizininkams apdovanoti. Dailininkas apgailestauja, kad Lietuvoje kultūros strategijos kol kas nėra. Todėl siūlo nenuilstamai kovoti už kultūrą, ištiesai pasiaukoti dėl savo tėvynės Lietuvos.

Dar ilgokai parodos svečiai nesiskirstė, apžiūrinėjo muzika pulsuojančius paveikslus, šnekučiavosi ir dalijosi išpūdziais. □

HENRIKAS ALGIS ČIGRIEJUS EILĖRAŠČIAI

STOGO LOPYTOJAS

Štai ką reiškiu pasilypėti aukščiau!
STEPAS ZOBARSKAS, stogų dengėjas

Mano tėvas į Alpes įkopęs nebuvo,
To dar betrūko?! Bet kai pataisyt įsireikdavo stogą,
Oi, koks pasaulis nuo daržinėlės ar klėties jam vėrės –
Oi, ne vien tik, ne vien tik kaimynų trobos.

Matė jis kelią ir mažą žmogelį –
Didįjį vabalą; ir kaip tolyn pro beržyną
Kelias prasisuka, pravingiuoja, praeina
Pro rudenį ir pro tėvynę – – –

O kartais dar matės kelionių kelionė,
Ta keista, ta, kuri paskutinį jau kartą – – –
Ir matėsi dar, kaip visai nepakartą,
Bet ir nepaleistą gudri abejonė

Stumdo nuo pagriovio vieno į kitą
(Gal čia ir alaus prisidėta?) – – –

Ak, žinok – įdomiausių dalykų
Galim nuo stogo
Regėti.

SENIAU

Seniau dar, kai mūsų pirty
Ragana tyliai gyveno
Ir ožkelė kaip dūmas balsva
Gainiojo dūmą – –

Kai plaučių linksmų žmogus
Iš varnalėšų pavėsio,
Girdint pasauliui, dienos vidury
Užvesdavo dainą – –

Kai rimto griaustinio bijojo vaikai,
Prisibijodami nevogė morkų
Iš daržo kaimynų, toli dar toli
Galynėjos patrankos – –

Kai vis dar kažkas po nakties
Iš naujo pasaulį dažė,
Kai buvo dar daug ateities,
O protelio maža – –

KITĄ VĖL KARTĄ

Vasarą, kitą vasarą, kai debesynai
Šypsodamies grįš dovanot, kas žadėta,
Žmonės į dangų žiūrės, veš skubėdami šieną,
Nors reikia skubėti iš lėto.

Putpelė, ta tik nubėga taip greitai,
Apsidairai tik – nebėr putpeliukės,
Nusineša ji nemačiom brangų žiedą
Savo savo, o tarsi pavogus – –

Rudenį, kitą rudenį nusiraminę
Bus žmonės kapuos ir namuos, susitaikę,
Prisėsiu ir aš, jau surasiu jums laiko,
Parašysiu jums gražų laišką.

Žiemą, kitą vėl žiemą paskirsime stirnai
Šieno bent gubužiuką, nes tas, kur paliko
Nespėtas suvežti prieš ilgąjį lietų,
Varge varge – suzmeگو, suplėko – –

Nagi pavasarį, kitą pavasarį, kovą,
Jei tik iš džiaugsmo nesukvailiosiu,
O visko juk gali ir būt, kai per morčių
Kiekvienas katinas juokias – –

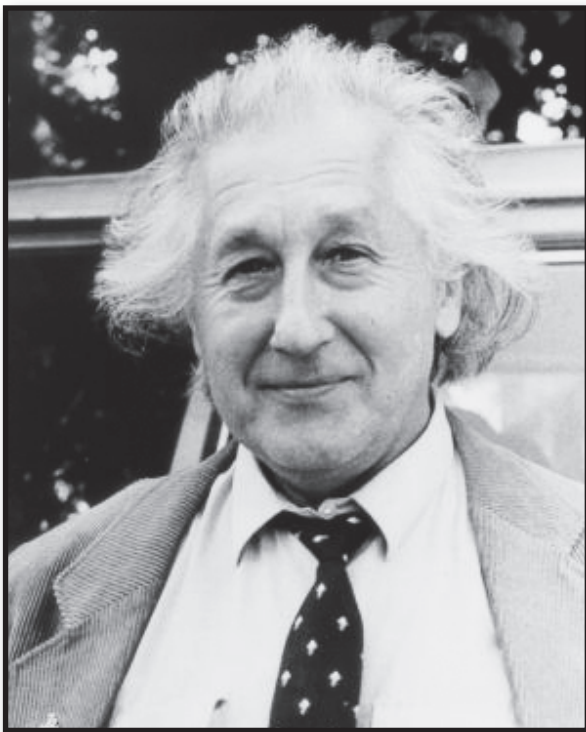
Taigi tą kitą pavasarį ką mes darysim?
Gal smailinsim smarkiai atbukusias plunksnas
Arba žagreles – – – koks likimas, net paukščiams,
Ir tiems ne visiems sugrįžtant.

NAMINIS BIRŽŲ KRAŠTO ALUS

Storas vaško žvakes mums vis primena pilnos stiklinės,
Tik be liepsnelių, nors kalbos
Kartais būna prie jų net labai šermeninės,
Dar laimė, kad kartais – – –

O šiaip tai dainuojama, uždainavęs
Ir aš ten esu, aš – beklausis,
Kai košėme alų, kai žemė lingavo
Ir kai šakos žydėjo sausos.

Pūtė vėjas, bet toks jau savas,
Tokiam tai tik pūsti ir pūsti, ir pūsti
Į šakas ir į žmones – – – Žaliuoja dar žemė,
Daromas dar ir alus. Ir garuoja kopūstai.

ŽIEMA BĖGA

Mūsų seniūnui baisiai patinka
Alus šviesusis ir kietas sūris,
Saulė pro debesio maršką,
Kai snyguriuoja,
Dabar mat vasaris.

Nuojautos šoka prieš Peleniją,
Pusiau su bėda –
Gyvenimas eina koja už kojos,
Tik pro bariuką
Bėga.

Žengsim, tuoj žengsim per šitą mielą
Pavasarinį slenkstį,
Užsimokėję,
Atsi-
Pagirioję
Gerokai iš anksto.

DVIRATIS

Kitados jį man tėvas nupirko iš kriaučiaus,
Kriaučius buvo jau senas, o dviratis – naujitelaitis,
Latviškas, Ulmanio Latvijos dar; į mokyklą
Juo važinėt man ar su reikaliukais – va į Bauskę žiuvelių,
Šen bei ten, geras dviratis. Man tai rūpėjo mergaitės.

Rūpėjo mergaitė viena, oi, sunku apsaakyti,
Kokia ji man buvo graži; ir smagumų smagumas
Buvo man galvą pamesti dėl jos – dūko jaunos
Galvų pametimų dienos – – –

Mūsų vieškeliai – jie dulkini ir žvyruoti,
Tik čežėdavo padangos, vydamos linksmą šešėlį,
Nes toji mergaitė juk buvo gražiausia,
Ligi grabo lentos nepamiršiu jos balso.

O važiavimas naktį, kai šviesdavo žvaigždės!
Vyrai rimti tik pyks pokš, tik pyks pokš viens į kitą
Prie minkštų šunkeliukų, čia pat prie minkštų pagriovėlių
Po taikdario Grįžulo ratais – – –

Nebėr senio dviračio – jį jau nujodė
Padaužos kiti – į metalo laužą
Atidavė gal, o gal šiaip kur paliko rūdyti,
Susmego greitasis į žemę.

O aš ar gailiuos jo kaip tas to nudilusio stungio,
Kaip tas ten Ensksys kad kadaise gailėjos?
Vargu. Kur man lėkt? Į miestelį
Dulkėtą, bet gražų,
Dulkėtą, bet gražų
Kažkas
Nusidžiovė kelią.

Užgavėnės Vilniuje

Astridos Petraitytės nuotr.

Sibire su Smetonos anūke (3)

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Pabaiga. Pradžia 2016 m. sausio 30 d. „Kultūroje“

**Zigmo Bartkaus atsiminimai apie
kelionę iš tremties į Lietuvą**

Nuo 1954 metų rudens nepilnamečiams pradėjo leisti grįžti į Lietuvą. Planavome, kad aš liksiu su mama, o brolio su seserimis atvažiuos parsivežti. Kai barako kaimynė Krikščiūnienė ištekojo už Petkevičiaus ir išsikėlė gyventi į viršininkui pastatytą keturių butų namą, pas mus atkėlė Valevičienę su dukra Raminta ir septyniasdešimtmetį jos giminaitį. Grįžęs iš kalėjimo jų sūnus Antanas, ten prabuvęs apie 5 metus, buvo viintelis lietuvis laisvas žmogus Gariovkoje. Jis sutiko mus parvežti į Lietuvą, bet paprašė apmokėti kelionę į abi puses, nes ruošėsi sugrįžti. Tokių pinigų neturėjome.

1955 metų kovo 19 dieną, šeštadienį, pasikrovęs tris maišus miltų, grįžau į Gariovką. Sekmadienį brolis išėjo į ligoninę lankyti mamos. Pirmadienį vėl atvažiauvau į kolchozą parvežti avių. Zavodovkoje pamačiau ateinantį brolių. Jis virpančiomis lūpomis vos ištare: „Mama mirė“.

Prie lentpjūvės vyrai padarė karstą. Laidotu vėmis ypač rūpinosi bendrapavardžiai Bartkai ir Bumblauskai iš Žemaitijos. Lietuvių kapinaitėse atsirado devintas kapas. Kadangi žemė buvo įšalus, tai vyrai sukurdavo laužą, atitirpusią žemę iškasdavo ir vėl kurdavo.

Pradėjau rūpintis grįžimu į Lietuvą. Parašiau direktoriui prašymą, kad atleistų iš darbo, bet komendantas dar turėjo pasakyti, ar aš tokią teisę turiu. Paskutinius dvejus metus mokiausi Zavodovkos septynmetėje mokykloje, todėl žinojau, kuria me name gyvena komendantas Braginas. Nuėjau tiesiai į namus ir padaviau prašymą. Jis liepė eiti į kontorą ir laukti. Taip ir padariau. Po kurio laiko komendantas atėjo pas direktorių. Nežinau, ką jie kalbėjo, bet tą pačią dieną mane atleido iš darbo, suskaičiavo darbo užmokestį beveik už tris mėnesius. Ne sezono metu užmokestį gaudavome labai pnyguoti. Gavau per 1 000 rublių. Vietoj darbo knygelės ant paprasto lapo parašė pažymėjimą su direktoriaus Vasiljevo ir kadru inspektoriaus Frolovo parašu bei Zavodovkos *chimleschozo* antspaudu.

Pradėjome ruošti kelionei į Lietuvą. Išsipardavėme, ką turėjome: bulves, indus ir kt. Dar susirinkome per 700 rublių. Prie mūsų penkių prisidėjo dar trys vaikai. Tai Liucija Dumčiūtė (1942–2005), Lionius, gimęs 1940 metais, ir dar vienas, kurio nei vardo, nei pavardės neprisimenu.

1955 metų balandžio 1 dieną apie 11 valandą Bumblauskas mus atvežė į Zavodovką. Mus palydėjo Dumčius ir jaunesniojo vaiko motina. Teko dar vieną naktį praleisti tame kambary, kur gyvenau dirbdamas Zavodovkoje. Dumčius nuėjo pas garažų mechaniką lietuvi ir sutarė, kad ryte nuves į Tinskajos geležinkelio stotį.

Ryte atvažiavo sunkvežimis ir nuvežė į geležinkelio stotį. Buvo šalta, bet jau dvelkė pavasariu. Nusipirkome bilietus ir įsėdome į traukinį, berods, Vladivostokas-Maskva. Jauniausioji sesuo Onutė neturėjo nė 10 metų, tai jai bilietas buvo pigesnis. Pinių užteko. Keliavome bendram vagone, iš pradžių trijose kupė, vėliau susėdome į vieną. Maskvoje persėdome į kitą traukinį. Pagaliau atsidūrėme Kauno geležinkelio stotyje. Vėl sėdom į lietuvišką taksį – „Pobiedą“. Liuciją palikome Aukštaičių gatvėje, o mus atvežė į Žemaičių gatvę. Lionių taksistas nuvežė pagal jo turėtą adresą. Jis buvo kaunietis, motina sakė, kad jį reikia atvežti tik į Kauną. Jau nėlį vėliau nuvežiau į Pikulo gatvę Vilijampolėje.

Buvo šeštadienis, balandžio 9-oji, prieš šv. Velykas. Teta Adelė tada gyveno pas dėdę Justiną ir buvo labai nustebinta mūsų sugrįžimu. Mus išmaudė, ištrinko galvas kažkokiu skysčiu nuo utėlių – vargo ir skurdo palydovių. Sekmadienį po šešerių metų šventėme šv. Velykas Lietuvoje. Pradėjo naujas gyvenimo etapas.

Sibire teko apsilankyti dar du kartus. 1980 metais su jauniausia seserimi Onute buvome nuvykę ieškoti mamos kapo. Iš Gariovkos ir kitų gyven-

Zigmas Bartkus su savo duonpelniais Jakutka ir Orlika, 1954

viečių nieko nelikę. 1978 metų gaisras sudegino barakus, kapinėse nudegino kryžius. Kapines radome tik antrą dieną pagal išlikusį tvoros stulpelį. Suradome aštuonis kauburėlius. Išskirtome užaugusias drebulės, palikdami kelias tik ant kapo kauburėlio. Nebuvom tikri, ar tai mamos kapas.

Sąjūdžio laikais, lankantis pas Joną Gulbiną, užėjau pas bendrapavardį Vacį Bartkų, kuris po tremties grįžo ne į Žemaitiją, o apsigyveno Lukšiuose. Jis siūlė važiuoti į Sibirą apsižvalgyti, nes ten palaidoti jo brolis ir žmonos motina. Aš atsakiau, kad nėra ten ko žvalgytis, reikia organizuoti palaikų parvežimą. 1989 metais iš Sibiro parsivežėme devynių žmonių palaikus. Mamos kaulelius perlaidojome Kauno Romainių kapinėse. Anksčiau čia buvo įrengtas tik simbolinis kapas. Šv. Mišias Babtų bažnyčioje aukėjo kunigas Ričardas Mikutavičius. Kauleliai buvo sudėti į vaikišką karstelį ir amžiams atgulė greta dukters Julijos, tetos Adelės, Bartkų mamytės palaikų, perkeltų iš Šančių kapinių, dėdės Justino ir kitų giminaičių. Tebūnie jiems lengva Lietuvos žemelė. □

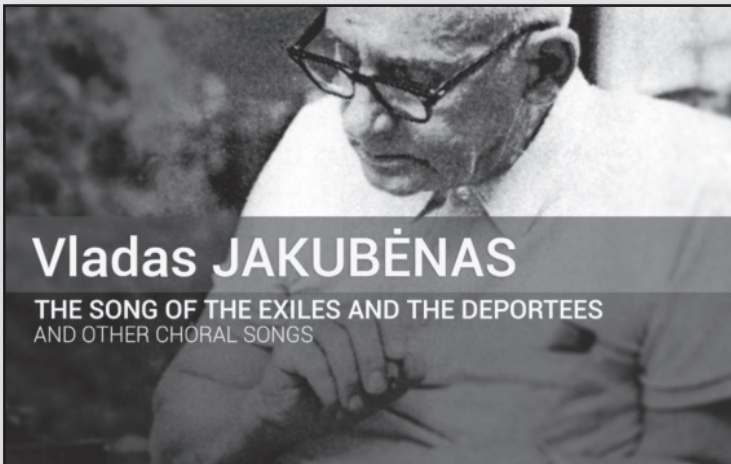

Antanas Bartkus su savo vaikais Ona, Adele ir Zigmą prie Teofilės Bartkuvienės kapo Romainių kapinėse, 1989

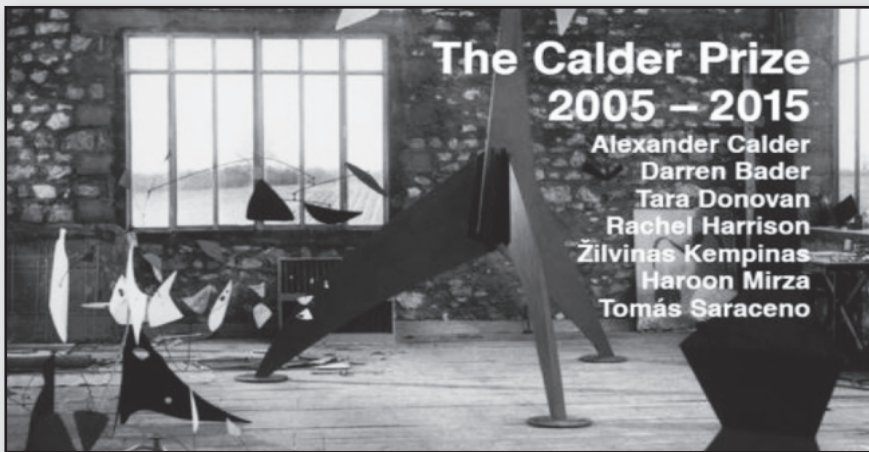

Teofilės Bartkuvienės kapas Gariovkoje, 1980

Kultūros kronika

Klasikinės muzikos įrašų leidykla „Toccata Classics“ šių metų sausį išleido Vlado Jakubėno (1904–1978) chorinės muzikos albumą „Tremtinių ir išvežtųjų giesmės ir kitos giesmės“ („The Song of the Exiles and the Deportees and Other Choral Songs“). Tai antrasis Jungtinėje Karalystėje išleistas šio lietuvių kompozitoriaus albumas: 2012 metais klausytojus pasiekė kamerinės ir instrumentinės V. Jakubėno muzikos kolekcija. Šis albumas – šeštasis „Toccata Classics“ išleistas lietuviškos muzikos rinkinys. „Toccata Classics“ siekia supažindinti klausytojus su neatrasta klasikine muzika – pradedant pamirštomis baroko kantatomis ir baigiant kompozitoriais, gyvenusiais už geležinės uždangos. Per pastarąjį dešimtmetį leidykla išleido Vytauto Bacevičiaus, Jeronimo Kačinsko ir Broniaus Kutavičiaus albumus. Artimiausiu metu Jungtinės Karalystės klausytojams planuojama pristatyti Anatolijaus Šenderovo koncertinės muzikos kolekciją.

Vasario 4 dieną „Pace“ galerijoje Londone vyko parodos „The Calder Prize 2005–2015“ atidarymas. Tarp dalyvių – vienas garsiausių šiuolaikinių lietuvių menininkų Žilvinas Kempinas, premiją pelnęs 2007 metais. Kiti menininkai – Tara Donovan, Tomás Saraceno, Rachel Harrison, Darren Bader ir Haroon Mirza. Paroda veiks iki kovo 5 dienos. Ši paroda – šiuolaikinių menininkų grupės ir Alexanderio Calderio, garsiojo XX a. amerikiečių modernisto skulptoriaus dialogas. 2005 m. įsteigtas „Calder Prize“ apdovanojimas, įteikiamas menininkams, karjeros pradžioje pademonstravusiems išskirtinį talentą ir tęsusiems A. Calderio kūrybines tradicijas. Pirmąsyk vienoje erdvėje eksponuojami šešių premijos laureatų darbai Calderio įtaką skulptūros menui pademonstruoja naujame, išskirtiniame kontekste.

39-ajame tarptautiniame Geteborgo tarptautiniame kino festivalyje po kelerių metų tylos vėl įvyko lietuviškos dokumentikos premjera – Švedijos kino mylėtojus pasiekė dokumentinė istorija „Meistras ir Tatjana“ apie žinomo lietuvių fotografo Vito Luckaus (1943–1987) gyvenimą. Režisierės Giedrės Žickytės sukurta juosta pristatyta nekonkursinėje dokumentinių filmų programoje. Pirmajame pristatyme dalyvavo filmo režisierė Giedrė Žickytė, kuri šiltai bendravo su filmo žiūrovais. Filme „Meistras ir Tatjana“ atskleidžiama ryški ironiška ir nenuglaistyta fotografijos meistro Vito Luckaus asmenybė, pripildyta begalinės meilės žmonai Tatjanai ir tragiškos baigties. Filmas papildo ne itin gausią šio menininko, kurio asmenybėje, rodos, konkuravo visos įmanomos priešybės, istoriografiją.

Maironio muziejus

Atkelta iš 4 psl.

„Liaudies menas iš rašytojų rinkinių“ – tokia balandžio mėnesio tema. Daug liaudies meno pavyzdžių buvo sukaupę Maironis, Vaižgantas, Vydūnas, Lazdynų Pelėda, Marius Katiliškis, Birutė Pūkelevičiūtė, Antanas Vaičiulaitis bei kiti kūrėjai. Tai XIX–XX amžiaus tautinės ir jubiliejinės juostos, staltiesės, lovatiesės, rankšluosčiai, tautiniai kostiumai, mediniai suvenyrai ir kiti daiktai. Taip pat saugomi ir Liūnės Sutemos, Gražinos Tulauskaitės bei kitų kūrėjų siuviniai ir mezginiai. Numatyti parodyti ir rašytojo, vertėjo Petro Babicko sukauptus eksponatus, kurie muziejaus fonus papildė prieš dvejus metus. Tarp šių daiktų – ir labai vertingi, daugiau kaip prieš du šimtus metų iš vieno gintaro gabalo pagaminti gintaro karoliai – jų intriguojančią istoriją renginio metu papasakojo A. Ruseckaitė.

Ypatingą eksponatą muziejaus lankytojai čia galės pamatyti gegužę – tai Latvijoje 1932 metais Maironiui dovanotas laurų vainikas, itin rūpestingai saugomas muziejuje. Paskutiniaisiais gyvenimo metais Maironis lankėsi Jelgavos mieste, kur vyko jo literatūrinis vakaras. Po jo pagal vietos paprotį Maironiui ant galvos buvo uždėtas šlovės ir pergalės simbolis – laurų vainikas. Jis išliko iki šių dienų ir šį trapų bei originalų daiktą muziejus pristatys lankytojams.

Birželį, kai bus minimos 80-osios muziejaus įkūrimo metinės, bus atidaryti Maironio memorialiniai kambariai, surengtas ypatingas vakaras, bus prisimintas ir pirmasis jo vadovas poetas B. Brazdžionis. A. Ruseckaitė prisiminė, jog jai bendraujant su poetu pirmaisiais atkurtos Nepriklausomybės metais šis pataręs ne skūstis ir dejuoti, o daugiau dirbti, tad daugiau apie muziejaus problemas jam ir nepasakota. Maironio vardas šiam literatūros muziejui suteiktas 1941 metais.

Liepa muziejuje bus skirta pristatyti tremties literatūrą. Muziejaus fonduose saugoma daug Balio Sruogos, Kazio Inčičiūros, Antano Miškinio, Viktoro Katiliaus ir kitų rašytojų eksponatų – eilėraščių rinkinių, piešinių, atsiminimų, asmeninių daiktų iš tremties. Ypatinigi yra A. Miškinio, septynerius metus kalinto Sibiro lageriuose eilėraščiai, kurių rankraščiai yra pripažinti nacionalinės reikšmės dokumentinio paveldo objektais ir 2011 metais įtraukti į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinį registrą.

„Eksponatai sugrįžta“ – tokia rugpjūčio mėnesio tema, kai bus pristatoma išeivijos literatūra ir įvairi archyvinė medžiaga. Vienos pirmųjų muziejinių vertybių 1989 metais at-

keliavo iš Belgijoje gyvenusio rašytojo Eduardo Cinzo, o vėliau daugybė siuntų pasiekė Kauną iš Jungtinių Amerikos Valstijų – tuo rūpinosi Kazys Almenas, Liūtas Mockūnas, taip pat muziejui Algimanto Mackaus knygų leidybos fondo išleistas knygas dovanojęs Gintautas Vėžys. Muziejų pasiekė pirmieji išeivių meno kūriniai – Žibunto Mikšio, Vytauto Osvaldo Virkau piešti ekslibrisai. Dabar muziejuje saugomi gausūs Antano Vaičiulaičio, Stasio Santvaro, Algirdo Landsbergio, Birutės Pūkelevičiūtės, Alfonso Nykos-Niliūno ir kitų autorių rinkiniai.

Rugsėį muziejus pristatys jaunuosius talentus ir sudėtingus, dažnai tragiškus jų likimus. Spalį bus priminta sovietmečio istorija, to meto kūrėjai ir literatūra, nes, pasak A. Ruseckaitės, muziejus yra ta vieta, kur istorija nekupiūruojama, neperrašoma ir iš ekspozicijų lankytojai turi žinoti ir suvokti tiesą. Lapkritį bus skirtas moterims kūrėjoms, keturioms mus jau palikusioms labai talentingoms skirtingų kartų rašytojoms, kurias sieja originalus kūrybinis palikimas ir užtikrinta vieta lietuvių literatūros istorija – tai Janina Degutytė, Judita Vaičiūnaitė, Nijolė Miliauskaitė ir Jurga Ivanauskaitė.

Jubiliejinį metus gruodį užbaigs naujausių eksponatų pristatymas. Kasmet muziejaus fondus papildoma maždaug 4 000 eksponatų, gausiausiai pildosi išeivijos kūrėjų rinkiniai. Štai ir 2014–2015 metais muziejaus rinkinius papildė Liūnės Sutemos, S. Santvaro, J. Aičio, Antano Škėmos bei daugelio kitų kūrėjų rankraščiai, B. Pūkelevičiūtės dienoraščiai. Čia atkeliavo ir A. Landsbergio, Liūnės Sutemos, Mariaus Katiliškio, Jono Kėkšto memorialinės bibliotekos, kitų kūrėjų knygos su dedikacijomis, rašytojų laišakai. Gauta ir M. Katiliškio, Liūnės Sutemos, Maironio bei kitų autorių memorialinių daiktų – šaukštelių, stalų, laikrodžių, akinių, kaklaraiščių, pypkių, rašiklių ir kitų, taip pat įdomių nuotraukų, meno dirbinių.

Jubiliejinį metų pristatymo renginyje aktorai Daiva Škelevaitė ir Aleksandras Rubinovas atliko literatūrinę muzikinę programą, pritaikytą būtent 12 parodų ciklui, pianinu grojo Darius Kudirka. Aktoriai paskaitė ištraukų iš senųjų raštų, rankraštinių knygų, skelbimą apie muziejaus atidarymą iš laikraščio „Lietuvos aidas“ (1936), B. Brazdžionio laiško ir A. Miškinio rankraščių fragmentus, kitus kūrinius. 2016-ieji metai Maironio lietuvių literatūros muziejui bus ištis išskirtiniai ir lankytojams padovanos daug nepamirštamų akimirku. □